

ציר זמן

539	כיבוש בבל בידי הפרסים
520	סיום בנין בית המקדש השני (תקופת עזרא-נחמיה)
486-465	אחשוורוש (כסרסס) חש'ארש (מגילת אסתר)
330	כיבוש פרס בידי אלכסנדר מוקדון, תחילת האימפריה היוונית
0	
70	חורבן בית שני
200	התקדשות המגילה והכללתה בכתיב הקודש

לשכת העתונות הממשלתית, אוסף התצלומים הלאומי

וזדרות

תעודת זהות

תהלוכת פורים (פורים שפיל)

שם: פורים
מקור השם: ה"פור" (גורל) שהטיל המן לקביעת מועד השמדת היהודים.
מועד: י"ד באדר (ובערים המוקפות חומה מתקופת המקרא דוגמת ירושלים: ט"ו באדר - שושן פורים).
הורים מייסדים: אסתר ומרדכי
רקע היסטורי: גלות-בבל ופרס (החל מן המאה הששית לפה"ס).
מצוות מרכזיות: קריאת מגילת אסתר בבית הכנסת, סעודת חג, משלוח מנות, מתנות לאביונים.
מנהגים נוספים: אכילת אזני המן, הרעשה ברעשנים בעת קריאת שמו של המן במגילה, מסכות ותחפושות, "עדלאידע".
משמעויות: הצלה מהשמדה, נס בדרך הטבע, זהות יהודית בגולה, מעמד האישה.

מיזון פורים

שמותיהם של שני שומרי המלך שביקשו להרוג את אחשוורוש היו _____ (מגילת אסתר, ג' 21-23).

לאחד מבניו של המן קראו _____.

הוא שמה העברי של אסתר המלכה.

אשתו הראשונה של אחשוורוש, _____, נחשבת אצל רבים לפמיניסטית הראשונה.

לבנו הצעיר של המן קראו _____.

מי שיעצה להמן להכין את עץ התליה למרדכי, ומי שהבינה לאחר מכן שגורלו נחרץ, וכי המלך יסיר אותו מכסאו היא אשתו, _____.

יועצו של אחשוורוש, שברגע הנכון הזכיר למלך את העץ שהכין המן למרדכי, ולכן נאמר עליו: "וגם _____ זכור לטוב" (אסתר רבה, י"ט).

על מנת שגזרותיו של המן יתגשמו היה צריך לחתום על הצווים ב _____ (מגילת אסתר ג' 10, 12).

כאשר ניצלו היהודים מגזרותיו של המן הרשע הם קבעו את י"ד באדר כ _____ " (מגילת אסתר ט', 17).

על מנת להודות למרדכי על שהציל את המלך, ציווה המלך אחשוורוש על המן הרשע להלביש את מרדכי בלבוש מלכות ולהרכיבו על סוס אשר רכב עליו המלך ולקרוא לפניו את המשפט: _____ " וכך היה. (מגילת אסתר ו', 6-11).

אחת מן התחפושות האהובות לפורים היא _____.

חגיגות ותהלוכות שנהוגות בערים ובישובים ברחבי הארץ ובמיוחד בתל-אביב, לכבוד פורים. תהלוכת המסכות הראשונה נערכה בתל-אביב בשנת 1912 היוזמה היתה של אברהם אלדמע, ממורי גימנסיה הרצליה באותה תקופה. אחד מן המארגנים העיקריים של החג היה ברוך אגדתי מראשוני תל אביב. השם _____ הוצע על ידי הסופר י. ד. ברקוביץ. בשנת 1932 הוא נגזר מן המימרה: "חייב אדם לבסומי [להשתכר] בפורים _____ בין 'ארור המן' ל'ברוך מרדכי' (תלמוד בבלי, מסכת מגילה דף ז' ע"ב).

בתפילת העמידה ("שמונה עשרה") הנאמרת בימי חנוכה ופורים משולבת ברכת _____ לזכר הניסים שנעשו לעם ישראל בשני חגים אלה.

ההגרלה שעשה המן הרשע כדי לקבוע את התאריך שבו יתקיים הצו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים נקראה בשם _____ (מגילת אסתר ג', 7). מן המילה הזו נגזר שמו של החג.

נהוג להשתמש ב _____ בשעת קריאת המגילה, כאשר נזכר שמו של המן.

חג הפורים נחגג ברוב המקומות בי"ד באדר. בערים מוקפות חומה מימי יהושע בן נון נקבע לחגוג את החג בחמישה עשר באדר, כי יהודי בירת פרס חגגו את הצלתם מגזרתו של המן בתאריך זה. בימינו חל _____ רק על ירושלים.

מחסן מילים

על הניסים / טבעת המלך / עדלאידע / וייתא / ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו / דלפון / יום משתה ושמחה / פור / הדסה / ליצן / בגתן ותרש / שושן פורים / ושתי / חרבונה / זרש / רעשן /

היה היה

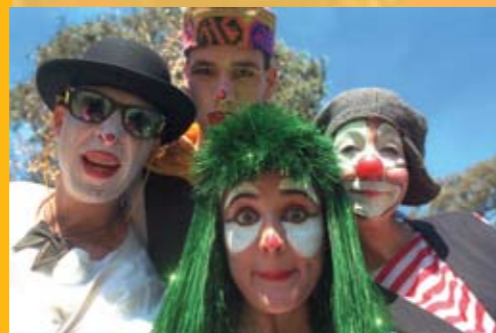

תחפושת - בכל מחיר?

דניאל בן ה-9 נסע עם הוריו לקנות תחפושת לפורים. מסכה אחת מצאה חן בעיניו במיוחד והוא התעקש לקנותה. כיוון שהיתה יקרה מאד, לא הספיק הכסף לקניית שאר חלקי התחפושת. בדרך אל המסיבה הכיתתית חשב דניאל:

אם יחבוש את המסכה - לא ידעו מי הוא, אבל הוא לא יבלוט ויחוש בנוח. אם לא יחבוש את המסכה - ידעו מי הוא, אבל הוא יבלוט בין כל המחופשים ויחוש לא בנוח.

■ **מה יעשה דניאל? איך אפשר שק להתחפש?**
וזק להיות מי שאתה?

לשכת העתונות הממשלתית, אוסף התצלומים הלאומי

פורים

זהות

בפתח החלון

תלמיד כתה ט', אוהד קבוצת כדורגל מסוימת בליגת-העל, נאלץ לצפות במשחק של קבוצתו מיציע של אוהדי הקבוצה היריבה. קבוצתו הבקיעה שער. אם יתן ביטוי לשמחתו ייחשף לגילויי איבה. אם לא יבטא שמחה - יתכחש לעצמו.

■ **מה יעשה?**

לקראת נסיעת משלחת ביה"ס לפולין קיבלו התלמידים תידרוך בטחוני, שבו הנחו אותם שלא להבליט את זהותם הישראלית, מחשש לסיכון בטחונם. בין התלמידים התפתח ויכוח: חלקם טענו שיש לבטל את הנסיעה ("איננו רוצים לבקר במקום שאיננו רצויים בו"), חלקם הציעו להישמע להנחיות הבטיחותיות כלשונו ("פיקוח נפש דוחה גאוה"), וחלקם הודיעו שלא יישמעו להנחיות ("אני ישראלי ולא אסתיר זאת מאף אחד").

■ **מה דעתכם?**

משה לוי, יהודי שחי בצרפת ועבודתו מחייבת קשר יומיומי עם לא-יהודים מתלבט אם לשנות את שמו ולהסיר סימני-היכר יהודיים בהופעתו (כיסוי ראש, תליון מגן דוד) כדי להסתיר את זהותו היהודית ולמנוע גילויי אנטישמיות כלפיו.

■ **כיצד הייתם אנוך נוהאים?**

נקודת המוצא לעינונו: הזיקה שבין זהות לזרות. זהותם המיוחדת של יהודי פרס ומדי נקשרת בזרותם בקרב מאה עשרים ושבע מדינות הממלכה. ענין זה שב ועולה לכל אורך סיפור המגילה.

מדוע הופכת זהות לזרות? האם אלו שני פנים של מצב אחד, או שני מצבים שאינם נובעים בהכרח זה מזה? הד למתח זה ניתן למצוא גם במנהג המסיכות של פורים: המסיכה מכסה על הזהות או הזרות.

■ **האם אפשר להיות יהודי באולה לז להיות כזה?**

■ **כיצד תשלו הזאק יהודיים שנוק את הפיקה בין זהות היהודים וזרותם? אורך הדברות?**

בשאלות אלו יעסקו קטעי ההגות שיובאו בגליון זה של חלונות-חג.

מקורות משוחזרים

"עם לבדד ושכון" (במדבר ב', 9)

1 היהודי הזר מול כל השאר

"וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתתפים להמן ... ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה ... כי הגיד להם אשר הוא יהודי." (מגילת אסתר, ג', 2-4)

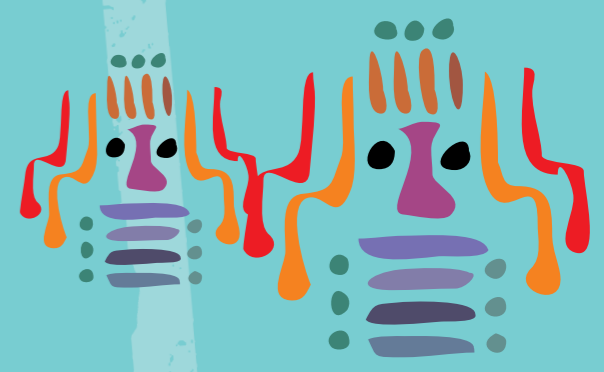
מרדכי מפגין את יהדותו ברבים תוך התרסה בוטה כלפי סביבתו. מנקודת מבטו, זהו הביטוי של יהדותו. מתברר שמגמה מעין זו ראו חכמינו כבר אצל אבי האומה אברהם.

"ויגד לאברהם העברי" (בראשית, י"ד, 13)

רי יהודה [בר עילאין] אמר: כל העולם מעבר אחד והוא מעבר אחד.

בראשית רבה, ל"ד, פ"ח, ט"ז

- מה, לדעתו של ר' יהודה, הקשר בין שהותו של אברהם לזרנותו בעולם?
- זוהי מונטז'ה הדבר (אם הידוע לך על אברהם)
- השק (המתוקן) אברהם נדב על ידי ח"א: אברהם - אז האון איים.
- האק רעיון זה מתיישב עם רעיון ה"עזריות" הקודם?
- איזה מן הצדדים של "אברהם העברי" אינן מרדכי, ומה דעותיך על כך?
- האק תיאורו של מרדכי בקטע מן המאמר מתאים למדרשו של ר' יהודה?

מגילת אסתר

אבות ימי הממלכה ובית ראשון תקופת המקרא

שושנת יעקב צהלה ושמחה בקראותם יחד תגלת מרדכי.

תשועתם הייתה לנצח, ותקנתם בקל דור דור.

ברוך מרדכי היהודי.

ברוכה אסתר בעדי.

וגם חרבונה זכור לטוב

2 הזהות היהודית גוררת זרות ושנאה

"ויאמר המן למלך אַחַשְׁוֶרֶשׁ: ישנו עם-אֶחָד מִפְּנֵי וּמִפְּנֵי בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכּוֹתַי, וְדַתִּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דַּתִּי הַמֶּלֶךְ אֵינֶם עֹשִׂים וְלִמְלֶךְ אֵין שׁוֹוֶה לְהַנְיָחֵם. אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכְתֹּב לְאַבְדָּם..."

(מגילת אסתר, ג', 8-11)

המגילה מלמדת כי היהודי נתפס כ"זר" לא בעיניו בלבד אלא גם בעיני העולם. זרות זו אף הובילה לא פעם לאורך ההיסטוריה לגילויי אנטישמיות. מצוקה דומה חוו למשל יהודי תימן בעיצומם של ימי הביניים, כאשר הועמדה זהותם היהודית במבחן. בצרתם פנו הם אל הרמב"ם (ר' משה בן מיימון 1135-1204), מגדולי המנהיגים, הפוסקים והפילוסופים היהודים בכל הזמנים. בתשובתו, עומד הרמב"ם על אופיה של הזהות והזרות היהודית בכל דור ודור.

הרמב"ם קובע שהזהות היהודית נבדלת מעמים אחרים בגלל התורה והיא מובילה בהכרח לזרות ואף לשנאה. אנחנו זרים בשל היותנו מיעוט בעל זהות דתית מיוחדת בתוך רוב שזהותו שונה משלנו, ונהיה כך תמיד, עד לבוא הגאולה ולתיקון העולם.

... שבתורה הזאת הבדילנו הבורא משאר בני העולם ... ומפני שייחד אותנו הבורא במצוותיו וחוקיו והתבארה מעלתנו בכללותנו ובמשפטינו ... קנאנו האומות כולם על דתנו קנאה גדולה, וילחצו מלכיהם בשבילה לערער עלינו שטנה ואיבה ... ואין לך זמן מאז שנתנה לנו תורה זו עד זמננו זה, שכל מלך נוכר ... שאין תחלת כונתו ודתו לסתור תורתנו ולחפר דתנו כאונס ובנצחון בחרב ...

רמב"ם, אגרות הרמב"ם, אגרת תוס', הוצאת מוסד הרב קוק

- האק עמדת הרמב"ם מהותית או מהותית את עמדתו של ר' יהודה על ה"עזריות"? מדוע לדעתך?
- האק להבנתך נשא הרמב"ם מתיקו יהודי שלא יכרר את שנת העולם?
- ומה דעותיך בנושא?
- האק לדעתך חל שינוי מהותי ביחסו של העולם ליהודי מאז ימינו של הרמב"ם?

מידי שנה, לאחר קריאת המגילה בבית הכנסת, נוהגים לשיר את אחד השירים המזוהים ביותר עם פורים: שושנת יעקב צהלה ושמחה בקראותם יחד תגלת מרדכי. על ההצלה, אולם - בדרך מדרש - ניתן לראות כבר בראשיתו גם את הגורם לצרה: "שושנת יעקב", היהודים החיים בשושן הפרסית אינם במקומם הטבעי, הם זרים בה. זרות זו עלולה היתה להמיט עליהם אסון, ממנו הם נושעו ברגע האחרון. מסתבר שיש בשיר זה ביטוי לבעייתם הדומה של היהודים בגלות בכל הזמנים: שונותם וזרותם. על כן, ההצלה הגדולה של חג הפורים נתפסת בשיר זה כתופעה היסטורית שחזרה על עצמה בכל עת שניסו לפגוע ב"יהודים הזרים": תשועתם היתה לנצח ותקוותם בכל דור ודור. עם זאת, מעניין

3 "יהיה יהודי בניתך, ואדם - נצאתך" (סיסמה של המשכילים)

"לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, כי מרדכי צוה עליה אשר לא-תגיד" (מגילת אסתר, ב', 10)

בניגוד לדרכו של מרדכי עצמו, הצעתו לאסתר היתה דווקא כי תסתיר את זהותה היהודית, ובכך תגן על עצמה (היו גם מי שראו בכך גנאי). ואכן, מתברר כי לדעתם של חז"ל יהודים רבים בפרס ומדי של אותם ימים טשטשו את זהותם היהודית (כפי שהדבר מתבטא למשל בשמותיהם הפרסיים) וניסו להתערב ולהיטמע בקרב סביבתם. דוגמא מובהקת לכך אנו רואים בתקופת ההשכלה בגרמניה (מאות 18-19): משה מנדלסון (1729-1786), אחד הפילוסופים היהודים הבולטים באותה תקופה, הציע ליהודים להשתלב ככל יכולתם בסביבתם הנוצרית.

קבלו את הנמוסים [המנהגים המקובלים] ואת החוקה של הארץ שאתם גרים בה, אבל החזיקו בכל עוז בדת אבותיכם. שאו את משאות שתינו ככל אשר בכוחכם! ... מנדלסון, ירושלים, הוצאת לנבולס בהשתתפות מוסד ביאליק

לדעת מנדלסון, המשותף בין היהדות לדתות האחרות רב על המפריד, ועל כן מן הראוי להדגיש את המשותף ולא את המפריד, ובכך לצמצם את "זרות" היהודי. עם זאת, מדגיש מנדלסון את התנגדותו להתבוללות מוחלטת של היהודי, כפי שנהגו רבים בתקופתו.

- כיצד מציב מנדלסון להצדק מחדש את הזהות היהודית, כדי לאבד את הברות? איזה מהשני ההיבטים של "אברהם העברי" מציב מנדלסון?
- מהם ההבדלים בין גישתו של מנדלסון לזו של הרמב"ם? כיצד קשורות השקפותיהם לתקופות בהן חיו?
- האק אסתר, בקטע המובא מן המאמר, פועלת על-פי גישתו של משה מנדלסון?
- את תמצית השקפתו ביטא מנדלסון במשפט הזה: "יהיה יהודי דתיך, ואדם - נצאתך". הסבירו וחוו דעותיכם.

"ראינו כי הזהות היהודית מכילה מרכיב אוניברסלי ומרכיב ייחודי. כל אחד מן הדגמים הדגיש מרכיב אחר, ופתר בדרך שונה את שאלת היחס בין הזהות לזרות של היהודי בעולם. איזה מן הדגמים עדיף בעיניכם? האמנם מדינת ישראל מאפשרת זהות יהודית ללא זרות? האק אסתר, במדינת ישראל של היום, ללא מרכיב יהודי או מרכיב אוניברסלי? האק אסתר, במדינת ישראל של היום, ללא מרכיב יהודי או מרכיב אוניברסלי?"

מכל הגויים - בית ישראל

לישבת העתונות המסלולית, אוסף התצלומים הלאומי

4 מדינה יהודית: זהות בלי זרות

"איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני אשר הגלה מירושלים" (מגילת אסתר, ב', 5-6)

ניתן לראות בשושלת היוחסין המופיעה בפסוקים מעין תזכורת לכך שסיפור המגילה ותלאתיו יכול היה לקרות רק בגלות; בארץ ישראל יהודי תמיד ירגיש בבית. ואכן, כמאה שנה אחרי מנדלסון, עם תחילת התנועה הציונית, הציע בנימין זאב (תיאודור) הרצל (1860-1904), פתרון דרמטי לשאלת זהותם וזרותם של היהודים:

פתרונה של שאלת-היהודים נתון בזה שייכירו ביהודים בתורת עם, ובוה שימצאו להם מולדת מוכתחת לפי משפט-הכלל, שאליה יגברו יהודים, לפי טבע הדברים, מאותם חלקי העולם שבהם הם נתונים לדיכוי; שכן הם יבואו לשם בתורת אורחים, דווקא משום שהם יהודים, ולא בתורת זרים.

הרצל באחד מנאמיו

- מה עירוש ההכרה ביהודים "בתורת עם" י"אם המשפט הכללי?
- איך תפתור את הבעיה של היהודים במולדתם את ציית צרותם?
- מה, על פי דעתו של הרצל, היה על מרדכי היהודי לעשות (על פי הציטוט מן המאמר)?
- זוהי שונה השיתוף של הציונות לצעית הצרות מן הפתרון הקודם? שהציונות צריכה מהווה שיתוף זה מענה לשני המאמרים שהשתקפו בציטוט "אברהם העברי"?

בנימין זאב הרצל, הרמב"ם, משה מנדלסון

